

Гринько Ю. М., аспірант ННВЦ НУЦЗУ, м. Харків,

Hrynko Y., researcher of Training Research and Production Center of the National University of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ
ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ, В СУЧАСНИХ УМОВАХ**

**THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF THE STATE
POLICY OF PATRIOTIC EDUCATION OF YOUTH IN MODERN
CONDITIONS**

У статті проаналізовано проблему організації і здійснення патріотичного виховання молодого покоління, яка набуває особливу актуальність в сучасних умовах, що обумовлено підвищенням значущості патріотизму як національної ідеї для держави, суспільства і кожної людини. Визначено принципи, що відбивають загальні закономірності цілісного процесу і специфіку патріотичного виховання молоді. Обґрунтовано структуру патріотичного виховання та її компоненти, які сприяють формуванню патріотизму у молоді та сприяє забезпеченню національної безпеки України.

Ключові слова: *механізми публічного управління, державна політика, патріотизм, патріотичне виховання молоді, освітній простір, заклади вищої освіти.*

The article analyzes the problem of organizing and carrying out patriotic education of the young generation, which acquires special relevance in modern conditions, due to the increase in the importance of patriotism as a national idea for the state, society and every person. The principles that reflect the general regularities of the integral process and the specifics of patriotic education of youth have been determined. The structure of patriotic education and its components, which contribute to the formation of patriotism among young people and contribute to ensuring the national security of Ukraine, are substantiated.

Keywords: *mechanisms of public administration, state policy, patriotism, patriotic education of youth, educational space, higher education establishments.*

Постановка проблеми. Патріотизм виступає як політичний і моральний принцип, соціально-моральний імператив, інтеграційна особова якість, як цілісний феномен, що характеризує симбіоз його соціальних і індивідуальних аспектів. Особливо важливим стає формування такої якості у молодого покоління, від активної патріотичної позиції якого залежить прогресивний розвиток України. З цієї точки зору уточнення мети, основних напрямів патріотичного виховання молоді, в сучасних умовах стає актуальною проблемою. В статті є дослідження стану теоретичних аспектів проблеми патріотичного виховання молоді, в сучасних умовах. Для досягнення поставленої мети були використані методи аналізу наукової літератури, синтезу філософських і педагогічних положень для визначення суті досліджуваного феномену. Розкритий зміст понять «патріотизм», «патріотичне виховання»; уточнені мета, завдання, структура патріотичного виховання молоді, в сучасних умовах. Визначені ключові характеристики поняття «патріотизм», виявлені закономірності і принципи патріотичного виховання, і представлений їх зміст.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз проблеми розвитку теоретичних підстав патріотичного виховання молоді, в сучасних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розвиток теорії та методології державної політики України, що сприяє розробці даної теми, зробили сучасні дослідники, а саме Г. Берченко, Г. Ващенко, Б. Грінченка, І. Дзюба, А. Годлевська, В. Кафарський, В. Кремень.

Виклад основного матеріалу. У різні періоди розвитку українського суспільства проблема патріотичного виховання молоді була предметом дослідження багатьох учених, оскільки ідеї патріотизму склали основу побудови прогресивного суспільства.

У сучасних умовах, коли в Україні відбуваються зміни в соціально-економічній, політичній, культурній і інших сферах, в суспільній свідомості відзначається зниження ролі патріотизму як ціннісної основи розвитку особистості, сім'ї, суспільства і держави. Це, у свою чергу, є однією з причин уповільнення інноваційного розвитку українського суспільства. З урахуванням цього особливу значущість набуває рішення завдань патріотичного виховання молоді. У сучасному суспільстві патріотичне виховання молоді, спрямоване на розвиток любові до Батьківщини, відданості Вітчизні, прагнення особистою працею сприяти прогресивному розвитку своєї країни, набуває особливого значення з кількох причин: зростає об'єм різномірної інформації, яка робить певний (і не завжди позитивний) вплив на молоде покоління [2].

У вихованні підростаючого покоління значну роль грають освітні організації, що реалізують спеціально організовану педагогічну діяльність, тому проблема патріотичного виховання молоді, що вчиться, з урахуванням вимог суспільства, що змінюється, і досягнень педагогічної науки знову стають актуальними.

Історико-педагогічний аналіз патріотичного виховання молоді показує, нині ця проблема вимагає переосмислення в зв'язку зі зміною пріоритетів в соціально-економічній, політичній і інших сферах громадського життя.

Це призводить до того, що трактування поняття «Патріотизм з колишніх позицій стає неможливим.

Необхідність активізації роботи по патріотичному вихованню молоді підкреслюється в Указі Президента України про затвердження «Стратегії національно-патріотичного виховання» [1], де відзначається, що виховання патріотизму у українських громадян складає основу консолідації суспільства і зміцнення держави.

Розвиток теорії патріотичного виховання з урахуванням сучасних умов вимагає визначення таких понять, як «патріотизм», «патріотичне виховання».

Цілісний аналіз поняття «патріотизм» вимагає розкриття його різних аспектів : філософського, соціально-педагогічного, психолого-педагогічного, що дозволяє дати цілісну характеристику цього феномену.

З позиції філософії патріотизм представляє суспільно-історичне явище, обумовлене соціально-політичними, економічними характеристиками конкретного суспільства. У цьому плані поняття «патріотизм» характеризується двома складовими - Батьківщина і Вітчизна.

Вітчизна розглядається як соціально-політичний феномен, обумовлений певними громадськими стосунками, економічним і політичним ладом. Зміст цього поняття розкривається з урахуванням характеристик політичного (сукупність політичних організацій і стосунків суспільства), соціального (сукупність громадських стосунків і структура суспільства) і культурного (поширені в суспільстві форми культури і духовні цінності) середовища [6].

Поняття Батьківщина відбиває «природні» основи патріотизму, які формуються незалежно від соціально-політичних, економічних і інших чинників, Воно характеризує духовний світ людини (прихильність до рідної землі, любов до рідної мови, свого народу, повага до традицій і звичаїв і т. д.).

З урахуванням вищесказаного можна припустити, що поняття «Батьківщина» складає інваріантну основу патріотизму, відбиваючу рису, властиву кожному народу упродовж усієї історії його розвитку, а поняття

«Вітчизна» є варіативною характеристикою, що відбиває особливості розвитку конкретного суспільства на певному етапі його розвитку.

Отже, у філософському аспекті патріотизм є суспільно-історичним феноменом, обумовленим соціально-раціональними характеристиками конкретного суспільства (соціально-політичними, економічними та ін.) і особово-емоційними аспектами («природні» основи - прихильність людини до рідних місць, мови, традицій і ін.).

У соціально-педагогічному плані патріотизм розглядається як соціально-моральна цінність, що виражає відношення особи до Батьківщини і Вітчизни, що виступають об'єктами ціннісного відношення. Такий підхід обумовлений тим, що патріотизм як явище суспільної свідомості не просто описує дійсне явище реальності, але і виносить оцінку, схвалює його, вимагає його здійснення.

У психолого-педагогічному аспекті патріотизм представляється як складна, багатогранна інтегральна якість, що проявляється відносно особи до людей, суспільства, праці і інших видів діяльності, до матеріальних цінностей і що формується в процесі реалізації цієї системи взаємозв'язаних стосунків [3].

З опорою на метод змістовного узагальнення, ми вважаємо правомірним трактувати патріотизм в психолого-педагогічному аспекті як соціально-моральний імператив, що становить невід'ємну частину соціально-моральної спрямованості особи. При цьому моральний імператив розуміється як сукупність моральних і етичних норм людського суспільства, без яких неможливий його подальший розвиток.

Розкриваючи зміст цього поняття, ми враховуємо наступні чинники: перехід економіки країни на ринкові стосунки, активне відродження національних традицій при значному впливі на цей процес релігії, зміну соціального статусу і функцій армії, зміна концептуальних підходів в навчанні і вихованні підростаючого покоління та ін. У зв'язку з цим правомірно включити в зміст цього поняття наступні складові: любов до Батьківщини, до рідних місць, рідної мови; повага до минулого своєї Батьківщини, до традицій і звичаїв свого народу, знання історії Батьківщини, розуміння завдань, що стоять перед країною, і свого патріотичного боргу; повага до інших народів, їх звичаїв і культури, нетерпимість до расової і національної неприязні; прагнення до зміцнення честі і гідності Батьківщини, повага до армії і готовність захищати Батьківщину; готовність служити інтересам Батьківщини, активна і свідома участь в трудовій діяльності при поєднанні особистих і громадських інтересів.

Розглянемо далі поняття «Патріотичне виховання».

У сучасній патріотичне виховання трактується як цілеспрямований спеціально організований процес формування у вихованців патріотичних якостей, що відбивають ціннісне відношення особи до Батьківщини і Вітчизни і необхідних для успішної різноманітної патріотично спрямованої діяльності [7].

У загальній системі виховної роботи патріотичному вихованню різні учені відводять різне місце, визнаючи за ним роль необхідної складової частини виховної роботи.

Л.І. Мищенко розглядає патріотичне виховання як частину морального виховання, Т. А. Ільїна виділяє його в самостійний розділ виховання, що, на наш погляд, є цілком обгрунтованим.

Цей напрям виховної роботи складає духовну і соціокультурну основу розвитку українського суспільства. Воно органічно взаємозв'язане з іншими напрямами (моральним, трудовим, естетичним та ін. вихованням), інтегрує їх, здійснюється в цілісному педагогічному процесі.

Суть цього процесу складає освоєння вихованцями прогресивного патріотичного досвіду, що дозволяє сформуванню ціннісне відношення до Батьківщини і Вітчизни.

Структура патріотичного виховання відповідає загальній структурі цілісного державного процесу і включає такі компоненти, як: орієнтаційно-цільовий (методологічні підстави, мета, завдання), змістовно-діяльнісний (закономірності і принципи, що обумовлюють основні напрями діяльності і навчаються), організаційно-технологічний (методи, засоби, форми, технології взаємодії), аналітико-оцінний.

Орієнтаційно-цільовий компонент припускає виділення методологічних підстав здійснення патріотичного виховання. При цьому отримання цілісного уявлення про цей феномен забезпечується застосуванням сукупності методологічних підходів, що відповідають різним рівням методології.

Загально-філософською основою патріотичного виховання молоді виступає гуманістичний підхід. Стосовно патріотичного виховання цей підхід припускає не лише опору на ідеї самоцінності особи, але і необхідність створення умов для її самореалізації при поєднанні задоволення потреб суспільства і спрямувань самої особи. Такий підхід дає виділити в якості мети процесу патріотичного виховання розвиток особистості громадянина, готового і здатного реалізувати свої можливості в діяльності на благо Батьківщини.

На загальнонауковому рівні методології стратегія патріотичного виховання визначається системним підходом, необхідність застосування якого при дослідженні і організації визначена в «Стратегія національно-патріотичного

виховання» [1], де підкреслюється, що патріотичне виховання виступає як система, яка повинна охоплювати усі періоди навчання молоді, що вчиться. Крім того, при реалізації патріотичного виховання цей підхід дозволяє не виділити внутрішні і зовнішні зв'язки цього феномену; виявити чинники, що впливають на нього; визначити умови, що забезпечують ефективність функціонування цієї системи.

На конкретно-науковому рівні методології дослідження проблеми патріотичного виховання спирається на інтегративно-праксикологічний підхід, який розглядає явища і процеси як складні системи, цілісність яких досягається на основі інтеграції складових їх елементів, що знаходяться у взаємозв'язку і взаємодії. При цьому різноманітна за видами, формами і змістом суспільно значима діяльність вихованців розглядається як важливий засіб і умову успішного рішення поставлених завдань [5]. З позицій цього підходу досягнення мети патріотичного виховання досягається на основі інтеграції компонентів структури процесу, що реалізовується, а також включення тих, що навчаються в різноманітну за видами, формами і змістом діяльність, що має патріотичну спрямованість.

Метою патріотичного виховання виступає формування патріотизму як соціально-морального імперативу, що характеризує взаємовідносини особи з Батьківщиною і Вітчизною. Ця мета розкривається в наступних завданнях: виховання патріотичних почуттів; формування на основі патріотичних знань поглядів і переконань патріотичного характеру; розширення досвіду патріотичної діяльності і формування позитивного відношення до неї.

Змістовно-діяльнісний компонент включає закономірності і принципи організації цього процесу (загальнопедагогічні і специфічні), що відбивають загальні закономірності і принципи цілісного педагогічного процесу і специфіку патріотичного виховання як складовій його частині.

При аналізі патріотичного виховання молоді необхідно розглянути як зовнішні по відношенню до нього і ширші процеси соціального середовища, так і внутрішні зв'язки, властиві компонентам цього процесу :

- зовнішні (соціально-педагогічні) закономірності, що характеризують залежність результативності патріотичного виховання від соціально-економічних умов і потреб суспільства, що розвивається; міри взаємодії усіх суб'єктів педагогічного процесу;

- внутрішні (педагогічні) закономірності, що відбивають залежність результативності цього процесу від якості знань навчаних, достатності їх зв'язків з життям; міри включення вихованців в різні види діяльності; міри узгодженості

педагогічних дій на когнітивному, емоційному і поведінковому рівнях, різноманітності методів, засобів і форм освітнього процесу [2].

Виявлені закономірності дозволяють сформулювати принципи, що відбивають загальні закономірності цілісного процесу і специфіку патріотичного виховання молоді.

В якості сучасних специфічних принципів патріотичного виховання молоді, ми виділяємо:

- народність - опора на досвід патріотичного виховання молодого покоління, накопиченого українським народом; знайомство з народними традиціями, звичаями в вихованні підростаючого покоління, історією рідного краю і т. д.;

- інтегративність - цей принцип реалізується в трьох взаємозв'язаних аспектах: структурному (інтеграція процесів навчання, виховання і розвитку в цілісному педагогічному процесі); змістовному (забезпечення єдності методологічних, теоретичних і прикладних аспектів даного процесу і інтеграція патріотичного виховання з іншими напрямками виховної роботи), організаційному (використання єдності і оптимального поєднання різних методів, засобів і форм організації взаємодії);

- діяльнісний характер процесу патріотичного виховання молоді - необхідність рішення завдань патріотичного виховання на основі включення вихованців в різноманітну по формах і змісту діяльність (розширення досвіду соціально значимою, патріотично спрямованою);

- варіативна і гнучкість : 1) своєчасне реагування на зміну соціально-педагогічної ситуації, побудову нових концепцій організації і здійснення патріотичного виховання молоді з урахуванням змін, що відбуваються в суспільстві, уточнення змісту основних педагогічних понять (патріотизм, Батьківщина, Вітчизна та ін.); 2) вибір і застосування різноманітних поєднань методів, засобів і форм педагогічної взаємодії з урахуванням особливостей контингенту вихованців, розвитку процесу гуманізації системи освіти, пріоритету створення умов для розвитку особистості кожного вихованця [3];

- єдність дискретного і безперервного - цей процес в організаційному аспекті здійснюється безперервно, проте в емоційному аспекті постійна емоційна напруга, пов'язана з використанням прикладів, що викликають сильні емоції, не може бути визнана виправданою, оскільки це значно понизило б ефективність їх дії.

Організаційно-технологічний компонент відбиває методи, засоби і форми, технології педагогічної взаємодії, використовувані для вирішення завдань патріотичного виховання.

Аналітико-оцінний компонент процесу патріотичного виховання включає реалізацію державного моніторингу за його ходом на основі діагностики, визначення результативності здійснюваної педагогічної взаємодії та здійснення корекції діяльності у разі виявлення яких-небудь недоліків. Реалізація єдності і взаємозв'язку виділених компонентів патріотичного виховання забезпечує його ефективність.

Висновок. Виділені принципи визначають основні напрями патріотичного виховання молоді: виховання любові до Батьківщини, до рідних місць, рідної мови; повага до минулого своєї Батьківщини, до традицій і звичаїв свого народу, знання історії Батьківщини; формування культури міжнаціонального спілкування (повага до інших народів, їх звичаїв і культури, нетерпимості до расової і національної неприязні та ін.); розвиток прагнення до зміцнення честі і гідності Батьківщини, готовності до сприяння прогресивному розвитку при поєднанні особистих і громадських інтересів і ін.

Закінчуючи аналіз теоретичних підстав патріотичного виховання молоді, в сучасних умовах, необхідно відмітити, що ця проблема є актуальною і в наші дні. Її рішення багато в чому визначає успіх розвитку нашої країни в майбутньому.

Список використаних джерел:

1. Указ Президента України від 18.05.2019 р. № 286/2019: «Стратегія національно-патріотичного виховання». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text>.
2. Ажажа М. А. Державне регулювання процесу модернізації вищої освіти України в умовах глобалізації: Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 19. С. 79–83.
3. Гнатенко С.А. Виховання громадянськості у студентів в системі вищої освіти / С.А. Гнатенко // Вісн. Філософія. Психологія. Педагогіка ; Нац. техн. ун-т України «КПІ». – К., 2003. - №1. – с. 177-182.
4. Домбровська С. М. Інноваційні державні механізми формування якісної системи освіти в Україні / С. М. Домбровська // Вища освіта України. – 2013. – № 3. – Додаток 2. Тематичний випуск «Європейська інтеграція вищої освіти України в контексті Болонського процесу». – С. 10–14.
5. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання: Навч. посібник. 2-ге вид. доп. і перероблене. К.: Вища школа, 2005. 343 с.

6. Михальченко М. Виховання політичне // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. — К.: Парламентське видавництво, 2011. — 808 с.

7. Результати дослідження щодо формування компетентностей фахівців сфери національно-патріотичного виховання. URL: <https://dismp.gov.ua/rezultaty-doslidzhennia-shchodo-formuvannia-kompetentnostej-fakhivtsiv-sferynatsionalno-patriotychnoho-vykhovannia/>.

References:

1. Ukaz Prezidenta Ukrainy vid 18.05.2019 r. № 286/2019: «Stratehiia natsionalno-patriotychnoho vykhovannia». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text>.

2. Azhazha M. A. Derzhavne rehuliuвання protsesu modernizatsii vyshchoi osvity Ukrainy v umovakh hlobalizatsii: Investytsii: praktyka ta dosvid. 2018. № 19. S. 79–83.

3. Hnatenko S.A. Vykhovannia hromadianskosti u studentiv v systemi vyshchoi osvity / S.A. Hnatenko // Visn. Filosofiia. Psykholohiia. Pedagogika ; Nats. tekhn. un-t Ukrainy «KPI». – K., 2003. - №1. – s. 177-182.

4. Dombrovska S. M. Innovatsiini derzhavni mekhanizmy formuvannia yakisnoi systemy osvity v Ukraini / S. M. Dombrovska // Vyshcha osvita Ukrainy. – 2013. – № 3. – Dodatok 2. Tematychnyi vypusk «Ievropeiska intehratsiia vyshchoi osvity Ukrainy v konteksti Bolonskoho protsesu». – S. 10–14.

5. Karpenchuk S. H. Teoriia i metodyka vykhovannia: Navch. posibnyk. 2-he vyd. dop. i pereroblene. K.: Vyshcha shkola, 2005. 343 s.

6. Mykhalchenko M. Vykhovannia politychne // Politychna entsyklopediia. Redkol.: Yu. Levenets (holova), Yu. Shapoval (zast. holovy) ta in. — K.: Parlamentske vydavnytstvo, 2011. — 808 s.

7. Rezultaty doslidzhennia shchodo formuvannia kompetentnostei fakhivtsiv sfery natsionalno-patriotychnoho vykhovannia. URL: <https://dismp.gov.ua/rezultaty-doslidzhennia-shchodo-formuvannia-kompetentnostej-fakhivtsiv-sferynatsionalno-patriotychnoho-vykhovannia/>.